

HELENA RUOTSALA

Kaksi kukkaroa ja kaksi kelloa

Ylirajaisuutta ja monipaikkaisuutta Tornion–Haaparannan kaksoiskaupungissa

Johdanto

Kun loppusummeri oli vuoden 2011 jääkiekon maailmanmestaruuskisoissa soinnut Suomen voitettua Ruotsin kuudella maalilla yhtä vastaan, lähtivät tornionlaaksolaiset jääkiekkofanit juhlimaan voittoa. Sadat autot, pyörät ja ihmiset vyöryivät yli rajan Ruotsin puolelle heiluttaen erikokoisia Suomen lippuja ja ilakoiden. Autontorvien soidessa ja ihmisten huutaessa ja laulaessa kannustuslaulujaan ei Haaparannan keskustassa asuville jäänyt epäselväksi, kuka oli jääkiekon maailmanmestari: ”Olihan täällä aika zembalot, kesti varmaan johonki zeen asti, eli en ennen sitä päässy kyllä nukhuun ko asun tässä ihan torin laidalla”, kertoi eräs haastateltavani minulle kokemuksiaan sähköpostitse. Voiton kunniaksi pystytettiin keskelle Haaparannan toria Suomen lippu ja yhden Ruotsin puolella sijaitsevan huoltoaseman salkoon vedettiin Suomen lippu. Useita Suomen lippuja jäi Ruotsin puolelle, sillä myös ylempänä Tornionjokivarressa Pajalan poliisitalon pihalla olevaan lipputankoon nostettiin yön aikana Suomen lippu. Näistä ja muusta juhlinnasta kertovat seuraavina päivinä Youtubeen ladatut videot, joilla oli kuvaavia nimiä, kuten ”Ruotsin Haaparanta tukkeutumassa” ja ”Ruotsin Haaparanta vallattiin kun Suomesta tuli jääkiekon maailmanmestari” (esim. <http://www.youtube.com/watch?v=NuoTnjyJGc>; <http://www.youtube.com/watch?v=-wTu9HTSMbQ&feature=related>).

Suomen lyötyä arkkihollisensa Ruotsin myös media osasi seurata tornionlaaksolaisen rajan ylittävää juhlintaa, sillä näin oli tehty 16 vuotta sitten Suomen voitettua ensimmäisen jääkiekon maailmanmestaruuden vuonna 1995 lyömällä tällöinkin ruotsalaiset vieläpä Tukholmassa pelatussa loppuottelussa. Urheilukilpailut ovat rajalla mielenkiintoisia, sillä ”rakas” naapuri halutaan voittaa ja voiton kunniaksi omat kansalliset symbolit otetaan käyttöön. Mitä erityisiä latauksia Suomen ja Ruotsin välisissä kamppailuissa on, tuli hyvin esille ruotsalaisen iltapäivälehti *Aftonbladetin* kysyessä lukijoiltaan ikävintä tapaa hävitä urheilussa. Internet-äänestyksen mukaan Suomelle häviäminen jääkiekossa

olisi pahinta, sillä vastanneista 62 prosenttia oli sitä mieltä (*Aftonbladet* 17.5.2011). Samaa mieltä olivat myös monet haastateltavat. (Kenttättyöt 2009 AN; Kenttättyöt 2010 EE.)¹

Edellisissä, vuoden 1995 voitonjuhliissa mukana olleiden haastateltavieni mukaan ilmapiiri oli hauska ja riehakas, ei aggressiivinen, ja myös ruotsalaiset olivat hauskanpidossa mukana: ”Eipä siinä mithään, kaikki oli hauskaa, lippu meilä oli matkassa ja niin. (– –) Jokku muka polttanu lipun, mutta ei semmosta ole kyllä tehty.” (Kenttättyöt 2009 MF.) Eräs toinen haastateltava puolestaan sanoi, että mahdollisesta lipun polttamisesta ei paikakkunnalla tehty ”suurempaa asiaa”. (Kenttättyöt 2008 HK *et al.*)

Kaikki eivät silloin kuten eivät nytkään pitäneet rajan ylittävää juhlintaa suositeltavana, sillä heti seuraavana päivänä eri tiedotusvälineet kertoivat, miten haaparantalaispoliisi olisi halunnut sulkea rajan, koska juhlinta ei hänen mukaansa sujunut rauhallisesti. ”Riitaa, pahoinpitelyjä, yliajettu henkilö ja Ruotsin lipun julkinen polttaminen”, luetteli haaparantalainen poliisi muun muassa Yleisradion uutisissa juhlinnan saldoa. (Yle Peräpohjola 16.5.2011.) Erityisesti ruotsalaisissa iltapäivälehdissä ja paikallistason Internet-keskustelussa keskusteltiin juhlinnan ristiriitaisista kuvauksista ja siitä, missä juhlinnan rajat tulevat vastaan. Toisen valtion lipun polttamista ei hyväksytty, mutta muisteltiin, miten hauskaa oli vastata ruotsalaisten aiempiin juhlimisiin heidän omalla maaperällä ja paikassa, jossa asuu paljon Suomen kannattajia, onhan Haaparanta Ruotsin suomalaisin kunta. Toisaalta missään ei eksplisiittisesti tullut esille, missä ja milloin Ruotsin lippu olisi poltettu, kun taas Suomen lipun nostamiset Ruotsin alueella oli dokumentoitu monissa kuvissa ja videoissa. Tutkimuksen kannalta tärkeää ei kuitenkaan ole se, onko lippuja poltettu, vaan se, että polttamisesta keskustellaan. (Ks. esim. *Aftonbladetin*, *Expressen*in, Yle-Peräpohjolan ja Suomi24 Tornio-ryhmän keskustelut jääkiekon maailmanmestaruutta seuranneina päivinä.)

Siniristilippujen vallatessa Haaparannan keskustan toukokuisena yönä vuonna 2011 kyse oli mielestäni paljon laajemmasta asiasta kuin vain jääkiekon voiton juhlistamisesta, jolla toki on myös paljon merkitystä ihmisten identiteetin kannalta, sillä onhan urheilu yksi asia, joka saa ihmiset käyttämään symboleja. Kyse oli myös siitä, miten rajan asukkaat käyttävät rajan molempia puolia hyväkseen niin hyvässä kuin pahassa. Raja-alueiden asukkaiden arkisia ylirajaisia toimintoja on tässä tarkasteltava toimijan, alueen asukkaan, näkökulmasta. Ruotsalaisen etnologi Tom O’Dellin (2003, 31; 2010, 45) mukaan henkilöä, joka käyttää ja kehittää taitojaan hyödyntäen rajan molempien puolien resursseja hyväkseen, kutsutaan *regionautiksi*. Regionautit ovat oppineet käyttämään alueellista ja paikallista tietoa, joka perustuu muu muassa rajan läheisyyteen ja kahden eri kansallisvaltion alueille sijoittuvan alueen yhteiseen historiaan, kulttuuriin ja kieleen. Liikkuvuus, migraatio (muuttoliike) ja ylirajaisuus (transnationalismi) eivät ole vain nykyajan ilmiöitä, sillä ihmiset ovat kauan muuttaneet, pendelöineet kodin ja työpaikan väliä tai eläneet ylirajaista elämää. Niihin ovat vaikuttaneet laajemmat yhteiskunnalliset ja taloudelliset

---

1 Vielä tähän mennessä arkistoimattomiin haastatteluihin viittaa haastateltavan nimikirjaimilla ja haastattelun tekovuodella.

prosessit, jotka ovat siirtäneet ihmisiä paikasta toiseen eri aikoina eri tavoin. Regionauttien ylirajaista arkea muovaavat yhtäältä rutiinit ja toisaalta mobiliteetti, liikkuvuus. (O'Dell 2010, 49–51.)

Torniolaisille ja haaparantalaisille kuten muillekin rajaseutujen asukkaille spatiaalinen ulottuvuus on aina läsnä. Se, miten he ovat pystyneet hyödyntämään tätä raja-alueetta, on riippunut heidän omien taitojensa ja intressiensä lisäksi myös rajavaltioiden poliittisista järjestelmistä. (Lundén & Zalamans 2001, 40). Eräs haastateltava kuvasi Tornionlaakson alueen erikoisleimaa siten, että raja on antanut heille varallisuutta ja vaurautta vuosikymmeniä, satoja vuosia: ”Että meillehän on ollu hyvin edullista ostaa monta tavaraa Ruotsista, aina riippuen kruunun kurssista. Että tietenkihän semmosta on käytetty hyväksi.” (TYKL/kk/2094.)

Tämän artikkelin empiirisessä osassa keskityn tarkastelemaan Tornion–Haaparannan kaksoiskaupungin asukkaiden arkea monipaikkaisuuden näkökulmasta. Kaksoiskaupungilla tarkoitan tässä sijainniltaan läheisiä, miltei yhteen kasvaneita kaupunkeja, joiden välillä kulkee valtakunnan raja. Sen sijaan minun ei ole tässä mahdollista käsitellä sitä, miten erilaisia sisältöjä ja merkityksiä Tornionlaakso tai Tornio–Haaparanta saavat haastatteliemieni henkilöiden kertomina tai kokemina, sillä kollektiivisen identiteetin rakennuspuut ovat muuttuneet 200 vuoden ikäisen rajan aikana. Tähän identiteettien eriytymiseen ja eriytyviin rajanarratiiveihin viittaa alueen rajan historia, jota esittelen seuraavaksi lyhyesti.² Artikkelin perustuu Tornion ja Haaparannan kaupungeissa vuosina 2009 ja 2010 tekemiini kenttätöihin. Vuonna 2008 tein muutaman alustavan haastattelun tutustuessani kenttään.

Kenttätöitä koostuvat sekä osallistuvasta havainnoinnista että haastatteluista, joita olen tehnyt tähän mennessä runsaat 40. Olen haastatellut sekä suomen- että ruotsinkielisiä. Osa haastateltavistani on kaksikielisiä ja puhuu ruotsin lisäksi meänkieltä tai Tornionlaakson suomea. Meänkielellä tarkoitetaan Ruotsissa, Tornionjoen länsipuolisilla alueilla puhuttavia suomen kielen murteita. Toisille meänkieli on saanut etnopolitiittisen latauksen, ja he käyttävät siitä mieluummin nimitystä Tornionlaakson suomi. (Kenttätöitä 2008, esim. HK et al.) Lisäksi haastateltavat edustavat eri ikä-, sukupuoli- ja ammattiryhmiä. Tähän mennessä olen haastatellut lähinnä alueen asukkaita, kun taas virkamies- ja asiantuntijahaastattelut ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Omien haastattelujeni lisäksi käytän alueelta kerättyä muistitietoaineistoa ja muuta arkistoaaineistoa.

Kenttätöitä voi luonnehtia Georg E. Marcusin mukaan monipaikkaiseksi kenttätöyksi, sillä kenttä koostuu monien paikallisuuksien verkostosta, kenttä ikään kuin sisältää useita kenttiä. Tällainen etnografinen kenttätö vaatii eri menetelmien ja havainnointikohteiden yhdistämistä. Sen lisäksi kenttä on ylirajainen ja ylipaikallinen, toisin sanoen eri paikkojen välisten suhteiden selvittäminen on olennaista. (Esim. Marcus 1986, 165–170; Hannerz 2001, 11–13.) Ylirajaisuudella tarkoitan tässä lyhyesti niitä erilaisia vuorovaikutuksen,

² En myöskään tarkastele tässä alueellista identiteettiä enkä aluetietoisuutta. Ks. esim. Paasi 1986, 30–33 ja Löfgren 2010, 95.

riippuvuuden ja suhteiden verkostoja, jotka ovat syntyneet yksilöiden, perheiden, sukujen, etnisten ryhmien, yritysten tai poliittisten liikkeiden välille kansallisvaltioiden rajojen yli tai poikki. Keskeisessä asemassa siinä ovat kulttuuriset merkitykset ja kulttuurinen moninaisuus. (Hannerz 1998, 235–240.) Ennen kuin keskityn paikan ja monipaikkaisuuden käsitteisiin, on tarpeen luoda historiallinen katsaus Tornion–Haaparannan alueeseen.³

Yhteisestä paikasta raja-alueeksi

Torniossa tai Haaparannalla nykyään poikkeava matkalainen ei välttämättä erota, missä kulkee maiden välinen raja. Kaupungit yhdistävällä E4-tiellä rajan erottaa parhaiten pimeään aikaan tien poikki menevästä sinisestä valokuovasta. Kivinen rajamerkki on siirretty kauemmaksi rajan kohdalta odottamaan kaupunkien välisen niin sanotun Rajatorin rakennustöiden valmistumista⁴. Itse kaupungeissakaan ei välttämättä aina tiedä, kumman valtion alueella liikkuu, sillä Ruotsin puolella liikkeillä on suomalaisia nimiä, kun taas Tornion puolella ruotsalaiset liikeketjut ovat hyvin edustettuina, ja eurot ja kruunut käyvät maksuvälineinä kaikkialla. Haaparannalla sijaitsevat kaupat palvelevat miltei poikkeuksetta myös suomeksi ja torniolaiset liikkeet ruotsiksi, joskin suomalaisten ruotsinkielen taitoa arvostellaan vähäiseksi. Näin helppoa ja vaivatonta kuin 2010-luvulla asiointi yli rajan ei kuitenkaan aina ole ollut, vaikka se onkin paikallisille ollut kauan jokapäiväistä.

Paikalliset ovat hyvin omakohtaisesti kokeneet sen, että Tornionlaakso on raja-alue, jossa poliittiset rajat eivät ole yhteneviä kulttuuri- ja kielirajojen kanssa. Suomen sodan päättymiseen ja vuonna 1809 solmittuun Haminan rauhaan asti tämä alue – kuten koko Suomi – kuului Ruotsille. Se oli kulttuurisesti ja ekologisesti suhteellisen yhtenäinen alue, jossa puhuttiin samoja kieliä, kuuluttiin samaan uskonnolliseen herätysliikkeeseen lesta-diolaisuuteen, ja myös toimeentulo saatiin samoista elinkeinoista.

Myös monet esineellisen ja aineellisen kulttuurin piirteet kertovat pitkäaikaisesta yhteisestä historiasta ja tiiviistä yhteyksistä. Suomen kulttuurialueita tarkastelleen Ilmar Talven (1979, 407) mukaan Tornionjokilaakso muodosti selvästi omaleimaisen alueen, joka erottui muusta Pohjois-Suomesta. Tornionjoki, joka ylempänä jatkui Muonionjokeksi, yhdisti ja oli aluetta koossa pitävä tekijä. Joki tarjosi kulkuväylän, jota pitkin niin ihmiset, aatteet kuin kauppatavaratkin kulkivat.

Suomen tultua Venäjän keisarikunnan autonomiseksi osaksi maiden väliin vedetty raja jakoi dramaattisesti siihenastisen suomenkielisen Tornionlaakson. Myös arjessa, paikallisella tasolla ihmiset ovat maksaneet kovan hinnan, sillä uusi raja vedettiin pitkin Tornionjokea eikä Kainuunjokea, joka erotti suomen- ja ruotsinkielisen asutuksen ja

3 Artikkelin kenttätyöt on tehty sekä Koneen Säätiön että Suomen Akatemian akatemiaturkijan rahoituksella (SA päätös 13808).

4 Artikkelin mennessä painoon Rajatorin vihkimisajankohdaksi on vahvistunut 22.9.2011, ja se saa nimekseen Victoria-tori Ruotsin kruununprinsessa Victorian mukaan. Ruotsin hovin vahvistamien tietojen mukaan kruununprinsessa Victoria tulee vihkimään torin.

jota Venäjä ensin ehdotti rajaksi. Ruotsalaiset puolestaan halusivat rajan itään Kemijoelle. Venäjän keisarin hyväksyi lopulta rajaksi Tornion- ja Muonionjoet siten, että Tornion kaupunki tuli Venäjälle. (Lähteenmäki 2004, 30–31.)

Uusi raja jakoi kahtia pitäjiä, seurakuntia, kyliä ja tiloja, maaomaisuuksia ja sukuja. Se jätti Ruotsin puolelle noin 40 000 suomenkielistä asukasta. Raja katkaisi vanhat sukulaisuus- ja naapuruuksiteet sekä pirstoi perinteiset kauppa-alueet. Miltei kaikki jokivarren pitäjät jakautuivat kahtia ja menettivät sekä alueitaan että asukkaitaan. Tämän vuoksi sekä Suomen että Ruotsin puolella on samannimisiä kyliä kuten esimerkiksi Kuttanen/Kuttainen, Karesuvanto/Karesuando ja Pello. Esimerkiksi vainajien hautaaminen vieraan valtion multiin jatkui vielä vuosia, sillä rajan toiselle puolelle muodostetun seurakunnan ja sen organisaatioiden perustaminen ja uusien kirkkojen rakentaminen kesti aikansa. Myös Tornion kaupungin asema kaupan keskuksena koki voimakkaan takaiskun. Tornio muuttui vähitellen ruotsinkielisestä suomenkieliseksi kaupungiksi (Teerijoki 2010, 144–145).

Kustaa II Adolf oli perustanut Tornion kaupungin v. 1621 suistoalueelle, jossa Tornionjoki laskee Perämereen. Tornio on vanha markkina- ja kauppapaikka, jonka kautta kulkevat tärkeät kauppareitit pohjoiseen. Kompensoidakseen Tornion menetyksen Ruotsi perusti uuden kauppapaikan Tornionjoen rannalle vuonna 1821. Tämä Haaparantaniminen kylä sai kaupunkioikeudet 1842, ja sen ruotsinkieliseksi nimeksi tuli Haparanda.

Uudesta kansallisesta rajasta huolimatta elämä ja kontaktit paikallisten ihmisten välillä joen yli jatkuivat, koska raja oli aluksi vain hallinnollinen. Raja teki Tornionjokilaaksosta raja-alueen, ja ihmisten toimia ja liikkeitä entisille tutuille paikoille kuten lapsuudenkotiin, sukulaisiin tai suvun vainajien viimeiselle lepopaikalle alettiin sittemmin tarkkailla ja säädellä. Suuremmat muutokset ihmisten elämässä alkoivat näkyä 1800-luvulla, kun kauppa- ja rajaliikennettä alettiin yhä enemmän valvoa ja rajan sai ylittää vain tietyistä tullipaikoista. Vuonna 1824 rajaa ylittävien piti näyttää passi ja ilman sitä matkustavat uhattiin palauttaa takaisin. Vielä passisäännön jälkeenkin passitta kulkeminen oli rajaseudulla yleistä, vaikka asukkaita uhkailtiin pidätyksillä ja tavaroiden takavarikoinnilla. (Lähteenmäki 2004, 66–67.)

1800-luvun lopulta lähtien Ruotsin puolen suomenkielinen väestö joutui ruotsalaistamispolitiikan kohteeksi. Suomen puhuminen katsottiin uhaksi ja sen puhujia ruvettiin pitämään vieraana heimona. Suomen kieltä kitkettiin säälimättä, ja tämän ruotsalaistamisprosessin vaikutuksesta monen suomen kieli vaihtui ruotsiksi. Esimerkiksi koulussa kielletyn äidinkielen käytöstä lapsia rangaistiin rankaisemalla koko luokkaa. (Ks. esim. Bladh & Kuvaja 2006, 32.) Tästä kertovat monet omaelämäkerralliset teokset ja esimerkiksi Klaus Härön ohjaama elokuva *Näkymätön Elina* (2002).

Siitä huolimatta, että rajan länsipuolelle jääneet muuttuivat rajanvedon jälkeen Ruotsin kuningaskunnan pieneksi kielivähemmistöksi (40 000), on suomen kieli säilynyt myös Ruotsissa. Aviopuolisoita haettiin vanhan tavan mukaan Suomen puolelta ja Suomesta Ruotsiin avioituneet naiset auttoivat osaltaan suomenkielen säilymistä ankarasta kielipolitiikasta huolimatta. (Kenttätöyt EE 2010.) Tällä hetkellä Tornionlaakson väestö koostuu erilaisista kielellisistä ja kulttuurisista ryhmistä: tornionlaaksolaisista, jotka puhuvat

meänkieltä tai tornionlaakson suomea, suomalaisista, ruotsalaisista, ruotsinsuomalaisista, saamelaisista sekä maahanmuuttajista ja ulkomaisista opiskelijoista, jotka muodostavat pieniä ryhmiä. Torniossa asukkaita on noin 22 400 ja Haaparannalla noin puolet siitä, 10 200. Haaparanta on tällä hetkellä Ruotsin suurin suomalaiskunta, sillä 74,6 % kunnan asukasmäärästä on suomalaistaustaisia⁵ ja suomenkielentaitoisia noin 60 %, joista suurin osa vanhemmissa ikäluokissa. Suomen kansalaisia on viimeisten arvioiden mukaan Haaparannan asukkaista peräti kolmannes. (SCB; Haparanda stad, *Minuriteettikieliohjelma* 2010.)

Vasta 1990-luvulla Ruotsin-puoleisessa Tornionlaaksossa suomen kieli, josta käytetään nimityksiä tornionlaakson suomi tai meänkieli, tuli viralliseksi vähemmistökieleksi. 1.4.2000 lähtien suomea ja meänkieltä (sekä saamea) on oikeus käyttää viranomaisten ja tuomioistuinten kanssa asioitaessa. Samoin asukkailla on oikeus saada opetusta ja hoitoa tällä kielellä esimerkiksi Haaparannalla ja muissa Pohjois-Ruotsin kunnissa. Suomen puolella sen sijaan periaatteessa jokainen peruskoulun käynyt on opiskellut ruotsia, mutta se ei kerro käytännön ruotsinkielen taidosta.

Tornionlaaksossa syntyneen uskonnollisen herätysliikkeen, lestadiolaisuuden, merkitys on nähty huomattavana ylirajaisten kontaktien ylläpitäjänä. Valtakunnan raja ei ollut esteenä lestadiolaisuuden leviämislle Suomeen. Uskonto yhdisti eri valtakuntiin joutuneet ihmiset, ja lestadiolaisessa liikkeessä *lingua sacra* oli nimenomaan suomi, joten uskonto auttoi myös suomen kieltä säilymään. Toisaalta suomi oli ainut kieli, jolla voitiin olla yhteydessä rajan toisella puolella asuviin uskonsisariin ja -veljiin. Suurin osa Tornionlaakson saarnamiehistä on ollut suomenkielisiä ja Ruotsin valtionkirkko koettiin – ainakin aiemmin – vieraana instituutiona. (Fjällström 2001, 90.)

Vähitellen rajanvetämisestä ja erosta aiheutuneista taloudellisista ja sosiaalisista menetyksistä päästiin eroon. Tornionjoen länsipuoleinen osa tuli osaksi Ruotsin valtion historiaa ja kansankotia, kun taas itäpuolinen osaksi Suomea ja sen historian kohtaloita. Yhteinen historia, yhteinen kieli, yhteinen uskonto ja monenlaiset sosiaaliset suhteet ja kontaktit olivat avainasemassa selviytymisessä maailmansotien jälkeisinä traagisina ja raskaina aikoina. Raja on ollut sota-aikoja lukuun ottamatta avoin, ja rajaseutu on rikastuttanut erityisesti Suomen puoleisen Tornionlaakson ja koko Suomen kehitystä sekä taloudellisesti, sosiaalisesti että kulttuurisesti. Asemaa rajaseutuna on käytetty molemmin puolin rajaa hyväksi.

Tornionlaakso haluaa profiloitua avoimena raja-alueena, jossa yhteistyö rajavaltioiden ja paikkakuntien välillä toimii. Näin se houkuttelee sekä yrityksiä että uusia asukkaita. Yhteistoiminnassa ja erilaisissa projekteissa, joita Tornion ja Haaparannan välillä on lukuisia, tärkeää osaa näyttelevät luottamus ja sosiaalinen pääoma, kuten yhtä tällaista ylirajaista projektia tutkinut Jouni Häkli (2009, 211–212) korostaa. Kunnilla on ollut yhteistyökokouksia jo 1980-luvun alusta lähtien, mutta konkreettisen yhteistyön ensimmäinen

---

5 Ryhmässä ovat mukana Suomessa syntyneet, ne joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt Suomessa, ja ne joiden isovanhemmista vähintään yksi on syntynyt Suomessa. Vuonna 2008 Haaparannan asukkaista 28 % oli Suomen kansalaisia, ja heidän osuutensa on viime vuosina voimistunut. Ks. Haparanda stad, *Minuriteettikieliohjelma* 2010.

tärkeä yksittäinen osoitus oli Haaparannan uimahallin yhteiskäytöstä sopiminen ja yhteisen jätevedenpuhdistamon rakentamispäätös 1971. (Nousiainen 2010, 433–434.)

Pitkästä yhteisestä historiasta, kulttuurista ja kielestä, laaja-alaisista ylijarjaisista kontakteista ja toiminnasta sekä yhteisestä Tornionlaakson identiteetistä huolimatta asukkaat identifioituvat vahvasti omiin kansallisiin yhteisöihinsä. Näin aiemmin yhteisesti jaetusta paikasta alkoi valtioiden instituutioiden ja symbolien lisääntymisen myötä eriytyä kaksi erilaista merkityksen annon paikkaa. Rajan molemmille puolille muodostui oma kertomus rajasta, ”meistä”, ja ”heistä”, jotka asuivat toisella puolella. (Prokkola 2005, 177.)

Kulttuurialueista monipaikkaisuuteen

Rajat ja raja-alueet ovat aina kiehtoneet myös etnologeja, ja ympäri maailmaa tapahtuvat muutokset korostavat rajojen ja raja-alueiden tutkimisen ajankohtaisuutta ja tärkeyttä. Meillä Suomessa erityisesti Karjala on ollut innokkaan tutkimuksen kohde (ks. esim. Hakamies 2005; Fingerroos 2010; Lähteenmäki 2010; Häyrynen 2006.). Tornionlaaksoa ovat viime vuosina tutkineet maantieteilijät (ks. esim. Prokkola 2010; Häkli 2009) ja kielitieteilijät (Vaattovaara 2010; Arola 2006). Vastaavia raja-alueita ympäri Eurooppaa ovat tutkineet sekä etnologit että muiden tieteenalojen edustajat. (Ks. esim. Lozovik 2009; Wille 2008; Becker 2007; Löfgren 2010.)

Rajat eivät ole ikuisia, vaikka rajamerkkejä on hakattu kiveen myös konkreettisesti. Geopoliittisesti raja esitetään abstraktina viivana, jonka sisältämä informaatio jakamistään alueista tai historioista on vähäinen. Se ilmaisee vain absoluuttisen tilajaon, joka kieltää historiallisesti muodostuneet aste-erot, jatkumot ja limittymiset, jotka rajan kokeneille asukkaille ovat konkretiaa. Rajoista on tänä päivänä tullut yhä kompleksisempia ja monitahoisempia. (Häyrynen 2006, 1.) Rajat käsitetään sekä dynaamisina prosesseina, sosiaalisina (ja konstruoituina) instituutioina että symboleina. Rajat ovat sosiaalisen tilan järjestämisen välineitä ja osa prosessia, jossa paikat ja niiden identiteetit tuotetaan. Doreen Masseyen mukaan (2003, 73–74) rajat ovat tulosta yhteiskunnallisista rajanvedoista, ja ne leikkaavat muita sosiaalisen tilan muodostavia suhteita. Ne määrittävät sekä pääomien tai ihmisten liikettä. Rajat organisoivat sosiaalista tilaa ja niiden vetäminen on vallankäyttöä.

Euroopan Unionin jäsenvaltioiden väliset rajat ovat avautuneet, tai niitä on häivytetty sekä käytännön arjen tasolla raja- ja passitarkastusten poistuessa että myös symbolisessa merkityksessä. Erilaisista rajojen purkamis- ja häivyttämisspyrkimyksistä ja prosesseista huolimatta myös EU:n sisäraajat jatkavat olemassaoloaan kontrolloiden ihmisten, tavaroiden ja palvelujen liikkumista rajan yli. Kaikki EU:n jäsenvaltiot eivät kuitenkaan halua noudattaa tätä vapaata liikkumisoikeutta, sillä esimerkiksi Tanska palautti rajatarkastukset Saksan- ja Ruotsin-vastaisille rajoille heinäkuussa 2011. EU-komission puheenjohtaja José Manuel Barroso varoitti Tanskan hallitusta siirtymästä intensiiviseen ja pysyvään rajavalvontaan (Larsen 2011).

Juutinrauman aluetta tutkinut etnologi Orvar Löfgren on kirjoittanut, että monet raja-alueet ovat yhä edelleen pikemminkin poliittisia unelmia, *dreamscapes*, kuin vahvan

ylirajaisen integraation esimerkkejä. (Löfgren 2008, 1.) Silti kuten muun muassa maantieteilijät Anssi Paasi ja Eeva-Liisa Prokkola (2010, 28) ovat huomauttaneet, lisääntyvästä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta huolimatta kansalliset rajat edelleen muovaavat arkielämän aluetietoisuutta ja identiteettejä. Näin ne muodostavat sosiaalis-spatiaalisen kehyyksen sille, miten arjen rutiineja organisoidaan ja suoritetaan kansallisessa kontekstissa. Tornionlaakson alueella ylirajaiselle integraatiolle on vahva historiallinen perusta ja – kuten tästä artikkelista käy ilmi – se on myös osaltaan vaikuttamassa alueen asukkaiden arjen ylirajaisuuteen.

Ihmistä kulttuuria luovana olentona tutkivan kansatieteen kolme keskeistä dimensiota ovat aika, paikka ja sosiaalinen sidonnaisuus. Näiden käsitteiden samoin kuin tieteenalan keskeisimmän käsitteen, kulttuurin, määritelmät ovat muuttuneet yhteiskunnassa ja ympäristössä tapahtuneiden muutosten mukaisesti. Muuttoliikkeet ja muut globalisaatioprosessin kaltaiset muodot ovat haastaneet käsitykset staattisesta ja homogeenisesta, yhdestä aidosta kulttuurista ja yhdestä paikasta. Toisin sanoen suhteita ja yhteyksiä luodaan eri edellytyksillä kuin aikaisemmin. Tämä on näkynyt oppiaineelle tärkeän peruskäsitteen, kulttuurin, kokemassa muutoksessa. Kulttuuri ei ole sidoksissa yhteen yhteiskuntaan tai valtioon, sillä maantieteellisten rajojen merkitys vaikutteiden siirtymisessä on hävinnyt. Kulttuuri nähdään virtana ja prosessina, ei staattisena, paikallaan pysyvänä. Se on luovaa käytäntöä, erilaisten ja eri puolilta omaksuttujen elementtien yhdistelemistä. Tähän näkemykseen kulttuurista kuuluvat *hybridisoituminen* ja *kreolisoituminen*, joita käytetään kuvaamaan tiettyjä kulttuuriprosessille tyypillisiä piirteitä, joiden tuloksena on uusia kulttuurisia yhdistelmiä ja niiden versoja. (Hannerz 1992, 95; Hall 1999, 71.)

Tietylle osalle ihmisiä oma arki ja elämä ovat muuttuneet monipaikkaisiksi tai kansainvälisiksi juuri lisääntyneen liikkuvuuden vuoksi. Ihmisten, ilmiöiden ja asioiden liikkuvuus alueiden rajojen ja identiteettien poikki on lisääntynyt kaikkialla, joten ei voida enää lähteä ajatuksesta, että kulttuuri on vain paikkaan sidottua, eikä voida ottaa annettuna sitä, että ihmiset olisivat sitoutuneet vain yhteen paikkaan. Tämä ei suinkaan merkitse, ettei ihmisillä olisi enää mitään yhteistä keskenään ja että paikka menettäisi merkityksensä. Paikallisesti eletty elämä ei myöskään lopu, vaan siitä syntyy uusia muotoja, versioita ja mahdollisuuksia. Paikkaa ei tulisi käsittää pelkästään fyysiseksi tai yhtenäiseksi, erilliseksi ja vakiintuneeksi vaan ajatella sitä toimintatilojen kohtaamispaikkana, yhteyksien ja suhteiden, vaikutteiden ja liikkeiden tietynlaisena kietoutumispaikkana. (Gupta & Ferguson 2002, 65–80; Massey 2003, 51–84.) Paikallinen yhteisyys voi olla kuviteltua, imaginaarista, eikä se edellytä sitä, että ihmiset elävät toistensa välittömässä läheisyydessä, tuntevat toisensa ja ovat toistensa kanssa tekemisissä, kuten Benedict Anderson on jo 1983 todennut.

Paikkojen väliin suhteisiin liittyvä monipaikkaisuus on ajankohtainen ja globaali ilmiö, jota on sovellettu muun muassa matkailua, loma-asumista ja muita mobiileja kulttuureja ja ilmiöitä tutkittaessa. Monipaikkaisuus voidaan käsittää ihmisen arkisia elinympäristöjä leimaavaksi, monien merkityksellisten paikkojen ja niiden välillä tapahtuvan liikkumisen kokonaisuudeksi, joka on toistuvaa siirtymistä paikasta toiseen. Etnologi

Johanna Rolshoven (2007, 22–25; 2008, 17, 22–23) näkee monipaikkaisuuden laajempaan liikkumiseen, liikkeen ja suunnan kulttuurisena systeeminä. Hän tarkastelee tuotannossaan monipaikkaisuutta strategiana ja elämän kontekstualisoinnin käytäntönä. Se sisältää myös ne ihmiset, joille monipaikkaisuus ei ole vapaa-ajan asumista, kuten maahanmuuttajat, avioerolapset, työmatkalaiset, kausityöntekijät, pitkäksi aikaa leiriytyvät ja asunnottomat. Toisaalta monipaikkaisuus luo hänen mukaansa mahdollisuuden aloittaa uudelleen ja uusia mahdollisuuksia vetäytyä tai osallistua aktiivisesti erilaisiin elämänympäristöihin. Se on liikkuvan, mobiilin toimijan strategia, jonka avulla pikemminkin liitytään johonkin kuin etäännyttään jostakin. Rolshovenin tapaan nähty monipaikkaisuus vastaa Arjan Appadurain lokaalin (*locality*) käsitettä, joka on määritelty toimijakeskeisenä ja prosessin mukaisena strategiana ja elämän kontekstualisoinnin käytäntönä. (Appadurai 2003, 178–199.)

Monipaikkaisuus sekä paikkojen ja liikkuvuuden jatkumo ja verkostot voivat johtaa uudenlaisten paikkaidentiteettien ja yhteisöllisten roolien syntymiseen, jotka ovat liminaalitulassa suhteessa perinteisiin tapoihin käsitteellistää ihmisten suhdetta paikkoihin. (Haukkala 2011, 9.) Tämä haastaa myös aiemmat kansatieteen ja muiden sitä lähellä olevien tieteiden käsitteet ja näkökulmat, jotka ovat olleet sidottuja yhteen paikkaan. Kansatieteessä paikkaa, aluetta ja paikallisuutta koskeva kysymyksenasettelu on muuttunut: kun aikaisemmin tutkittiin ja kartoitettiin kulttuurialueita, niin tänä päivänä kiinnostuksen kohteina ovat liikkuvuus, monipaikkaisuus, ylijärjaisuus, kakkosasunto-ilmiö, modernit, liikkeessä olevat identiteetit tai epäpaikat sekä tilan ja paikan näkeminen sukupuolittuneina.⁶ Alueellinen tai paikallinen identiteetti on ollut helppo ja selkeästi rajattavissa oleva tarkastelun kohde, koska kulttuureja pidettiin paikallisina. Tämä johtui tavasta hahmottaa niitä. Ihmisten identiteetit ymmärrettiin aikaisemmin vain yhteen paikkaan, kotiseutuun sidotuiksi. Tämä näkemys ei toimi nykyään, koska ihmiset muuttavat eri syistä ja elävät liikkuvaa elämää. Mökkipaikkakunta voi muuttua kotiseuduksi, tai ihmisillä on useita kotiseutuja tai paikkoja, joiden välisessä verkostossa he liikkuvat ja toimivat.

Miten aika-tila-tiivistymä, jolla Doreen Massey (2008, 21) tarkoittaa tilassa tapahtuvaa liikettä ja kommunikaatiota sekä sosiaalisten suhteiden maantieteellisestä laajenemista ja sitä koskevia kokemuksia, vaikuttaa elämään? Onko käsityksissä paikoista ja paikallisuuksista mitään järkeä, kun otetaan huomioon jatkuva kulttuurien sekoittuminen, kansainväliset muuttoliikkeet ja talouden kansainvälistyminen, joka Tornion–Haaparannan kaksoiskaupungissa on koko ajan voimistunut? Saavatko yhä lisääntyneet liikkuvuus ja kansainvälistyminen niihin liittyvine tunteineen epävakaa ja epävarmasta maailmasta kyseenalaistamaan vakiintuneen käsityksen paikasta ja kaipaamaan vanhaa tuttua ja turvallista paikkaa yhä enemmän? Nämä kysymykset yhtyvät tutkimuskohteeni Tornion–Haaparannan kaksoiskaupungin asukkaiden käsityksiin ja kokemuksiin paikoista ja omasta identiteetistä.

6 Ks. paikka- ja tila-käsitteiden käytön muutoksesta etnologiassa Johanna Rolshoven (2003): ”Von der Kulturraum- zur Raumkulturforchung”. *Zeitschrift für Volkskunde* 99, 189–213.

Suomen itsenäisyyden juhlarahastolle (Sitra) tekemässään monipaikkaisuutta koskevassa selvityksessä Teresa Haukkala (2011, 11) käy läpi, millä tavoin monipaikkaisuutta voidaan tarkastella. Yksi mahdollinen tapa on tarkastella sitä toiminnallisen funktion perusteella ja liittää se asumiseen, työhön, vapaa-aikaan tai identiteettiin. Monipaikkaisuutta voidaan tarkastella myös sen perustella, onko se vapaaehtoista vai pakotettua. Tässä artikkelissa käytän monipaikkaisuutta nimenomaan ilmiön toiminnallisen funktion kautta. Se, että ihminen joutuu esimerkiksi kulkemaan päivittäin kodin ja työpaikan väliä valtionrajan yli, voi olla joko vapaaehtoista tai pakollista riippuen esimerkiksi asunnon- ja työnsaantimahdollisuuksista kotipaikkakunnalla. Monipaikkainen työ on lisääntynyt ja selvityksen mukaan esimerkiksi työikäisistä suomalaisista lähes 35 % asuu ja työskentelee eri paikkakunnilla (Haukkala 2011, 25).

*Monipaikkaisuuden lähtökohtia Tornionlaaksossa:
yhteinen tausta ja yhteiset kokemukset*

Rajalla asuminen tuo oman mausteensa ja vivahteensa paikallisten ihmisten elämään ja arkeen, vaikka ”sitä ei jokapäiväisessä elämässä hoksaa”, kuten eräs haastateltavani sanoi. Ruotsalaistamispolitiikasta ja erilaisista rajoituksista huolimatta tornionlaaksolaisten yhteydet ja kanssakäyminen rajan toiselle puolelle jääneiden kanssa jatkuivat. Yhteinen kieli, yhteinen uskonto ja yhteiset sukulaiset ja vanhat kontaktit olivat monipuolista ja vilkasta kanssakäymistä ylläpitäviä tekijöitä. Paikalliset eivät suostuneet pitämään uutta rajaa erottavana rajana, vaan korostivat yhteistä historiaa, kieltä ja kulttuuria:

Ja sehän käsittää nämä kansatkin, sillä tähän ei ollu silloin raja. Niin, koska monilla olit sisar veli toisela puolela, kanssakäyminen oli mahtavaa, että ei sitä piettykään rajana. (- -) Mutta meillä on suomen kieli äitinkieli, vaikka me olemme aivan riikinruottalaisia, mutta meiän äitinkieli on ollut suomi, joo. Että koulussa me opimme sen ruottin kiälen. (TYKL/kk/ 2113, 12, mies, syntynyt 1943.)

Ensimmäinen maailmansota näkyi tällä alueella jo ennen Suomen itsenäistymistä vuonna 1917. Vaikka Venäjä tiukensi entisestään rajavalvontaa lähettämällä lisää santarmeja ja sotaväkeä, suomalaisia vapaaehtoisia nuoria miehiä matkusti salaa Ruotsin kautta Saksaan koulutettavaksi jääkäreiksi, joiden tarkoitus oli auttaa Suomea itsenäistymään. Myöhemmin, toisen maailmansodan aikana Ruotsi otti vastaan yli 70 000 suomalaista sotilasta, joista useimmat matkustivat rajan yli junalla Tornioista Haaparantaan. Heistä monet ovat tehneet saman matkan useaan kertaan, osa jäi Ruotsiin, ja osa on palannut myöhemmin Suomesta Ruotsiin. Vuonna 2005 paljastettiin raja-alueen yhteistä historiaa ja traagisia kokemuksia symboloiva sotilaspatsas *Ero* Haaparannassa, aivan rajan tuntumassa sijaitsevassa Tullipuistossa. Suomen sotilaspset -yhdistys Ruotsissa ja Suomen sotilasyhdistysten Keskusliitto teettivät patsaan, jonka suunnitteli Anna Jäämeri-Ruusuvuori.

Patsas kuvaa pientä, alastonta tyttöä, joka katsoo alaspäin peittäen kasvot käsillään. Hänet on kuvattu yksin, aivan kuin hän olisi alastomana sairaanhoitohenkilöstön tarkastuksessa tullessaan Ruotsiin ja erossa tutusta ympäristöstä ja vanhemmistaan. Tämä muistomerkki ja sen symbolinen sijaintipaikka maiden välisellä rajalla toisaalta muistuttavat muistomerkkin taustayhteisöjä ja kaikkia muistomerkkin ohikulkijoita yhdestä rajamaiden yhteisen historian traagisesta vaiheesta ja toisaalta kiittävät ruotsalaisia heidän osoittamastaan avusta. (Kuusisto-Arponen 2008, 169, 180.)

Tornionlaakso sijaitsi kaukana Suomen itärajalla käytyjen talvi- ja jatkosotien rintamasta, mutta syksyllä 1944 niin sanottu Lapin sota toi sodan kauhut myös sinne. Lapissa oli toisen maailmansodan loppuvaiheessa yli 220 000 saksalaista sotilasta, jotka olivat taistelleet Suomen alueelta Neuvostoliittoa vastaan. Lapin väkiluku oli tuolloin huomattavasti pienempi, noin 142 000. (Lähteenmäki 1999, 185.) Neuvostoliiton kanssa tehdyn rauhansopimuksen mukaan Suomen piti tyhjentää Lappi entisistä asetovereistaan saksalaisista. Saksalaiset käyttivät poistuessaan niin sanottua poltetun maan taktiikkaa, eli he polttivat alueen rakennukset ja tuhosivat tiet ja sillat. Suomalainen siviiliväestö oli evakuoitava uuden vihollisen alta, ja lyhyt ja ”luonnollinen” suunta oli rajajoen takainen Tornionlaakso, alue joka oli monille tuttu entuudestaan ja jossa varsinkin rajakyläen asukkailla oli sukulaisia ja ystäviä. Kaiken kaikkiaan Ruotsi otti vajaan 57 000 suomalaisevakkoa vastaan, kun muualle Suomeen Lapin sotaa pakeni 10 000 vähemmän. (Runtti 1994, 87.)

Evakkoaika Ruotsissa on ollut kaikille mieliinpainuva kokemus, josta on kerrottu sodanjälkeisille sukupolville. Toisaalta ihmiset olivat kiitollisia niin viralliselle Ruotsille kuin yksittäisille ruotsalaisille, jotka avasivat ovensa heille ja auttoivat myös monella muulla tavalla pakolaisia. Toisaalta mieliin on jäänyt negatiivisia ja hämmentäviä asioita, joista yksittäinen ja jokseenkin kaikissa evakkoaikaa koskevissa muistelmissa ja kertomuksissa esiin tuleva tapahtuma on täisauna, johon kaikki evakot Ruotsiin päästyään jouituivat (esim. Hiilivirta 1996, 44).

Täisauna koettiin nöyryyttäväksi, koska saunomista valvoivat ruotsalaiset lääkintäsotilaat, miehet. Evakoista puolestaan suurin osa oli naisia, jotka olivat toki tottuneet saunomaan, mutta perheenjäsenten tai naisten kesken, ei vieraiden miesten silmien alla. Varsinkin nuoret, teini-ikäiset tytöt kokivat tämän häpeällisenä ja nöyryyttävänä. Välinpitämättömäksi saunakokemus ei ketään jättänyt, niin paljon huvittuneita ja kauhistelevia kertomuksia löytyy eri muistelmista ja kokoomateoksista (ks. esimerkiksi Runtti 1994, 44–45).

Osalle evakoista viranomaiset järjestivät evakuointipaikan, osa taas päätyi sukulaisien ja tuttujen hoiviin. Omasta evakkoon lähdestään kertoi haastattelemani, vuonna 1921 Karungin rajakylässä syntynyt rouva seuraavasti:

Olin juuri laittamassa lapsia nukkumaan, kun mieheni tuli ja sanoi, että nyt on lähdevä, saksalaiset oli tulossa. Ja sittenhän se oli lähdevä. Oli se kanssa kauheaa, meillä oli 2,5-vuotias, pikkuvauva ja odotin vielä uutta... (tauko) Mutta kyllä meidät otettiin hyvin vastaan, kyllä silloin ruotsalaiset ottivat hyvin vastaan. Kuka tuttujen luo, kuka minnekin. Me olimme suku-

laistalossa. (– –) Ja sittenhän se oli, kun me oltiin Ruotsissa sukulaistalossa nähtiin ikkunasta, että nyt siellä on suomalaiset kylässä ja lähdettiin takaisin. (– –) Menin sinne kotiin ensin yksin katsomaan. Ei pahempaa sotkua. HR: Koti oli säilynyt?

Koti oli säilynyt. Oli sinne vinttiin laitettu, kerätty heiniä ja muuta sytykkeitä valmiiksi, mutta ei ollu sytytetty. Että helpolla pääsimme. (Kenttäyöt 2008 ML.)

Vain harvat evakoista pystyivät palaamaan ehjään kotiin. Toiset joutuivat katsomaan vastarannalta Ruotsin puolelta, miten kotikylä sytytettiin tuleen ja miten oma koti haihtui savuna ilmaan. Suuri työ oli edessä, kun kotikylään vihdoinkin saattoi turvallisesti palata.

Elämä Ruotsissa oli aineellisesti parempaa kuin sodanaikaisessa Suomessa, sillä Ruotsi ei ollut osallisena sodassa eikä kärsinyt siitä samalla tavalla kuin Suomi. Evakkoaikana tutustuttiin uusiin tapoihin ja tavaroihin ja solmittiin myös uusia ystävyys-suhteita ja avioliittoja. Näillä evakkoaikana tiiviiksi muodostuneilla suhteilla oli suuri merkitys myös rauhan aikana. Monet evakossa olleet muistelevat kiitollisina Ruotsissa viettämäänsä aikaa.

Toisen maailmansodan ja Lapin sodan jälkeen alkoi tuhotun Lapin jälleenrakentaminen, mutta pulaa oli jokseenkin kaikesta. Elintarvikkeita säännösteltiin, ja esimerkiksi kahvia ei saanut lainkaan Suomesta. Monista rakennustarvikkeista ja työvälineistä oli huutava pula Suomessa, mutta Ruotsin puolelta niitä sen sijaan saattoi ostaa, ja tornionlaaksolaisille oli luontevaa hakea tarpeelliset tavarat tutusta Ruotsista. Kyse oli *joppaamista*, tavaroiden salakuljetuksesta, joka monille osoittautui tuottavaksi toiminnaksi:

No Ruotti on. (– –) Ennen vanhaan se oli meille tuki ja turva. Tai meillähän ei ollu koskaan mittään hättää sotien jälkheenkään, eikä ennen sotia, ei suinkaan. Ku meillä oli jauhot loppu, me haimma Ruotsista. (TYKL 2098.)

Joppaus on mielenkiintoinen esimerkki rajan asukkaiden arkisesta ylirajaisesta toiminnasta paikallisen toimijan näkökulmasta tarkasteltuna. Siinä kohtasivat erilaiset intressit ja ihmisryhmät, arvomaailmat ja moraalikäsitteet. Paikallisyhteisöissä oli tärkeää osoittaa, mihin ryhmään kuuluu ja keille osoittaa lojaalisuutta. Paikalliset kyläläiset, kauppiat ja jopparit, niin kotitarpeeseen tuovat kuin ammattimaiset salakuljettajat pyrkivät kuljettamaan tavaroita rajan yli salaa, ja tullivirkailijat pyrkivät parhaansa mukaan estämään sen. Joppaus vaati paikallistuntemusta ja ylirajaisia ja monien paikkojen välisiä verkostoja onnistuakseen. (Ruotsala 2009, 38–40.) Pohjana tässä olivat rajan yli ulottuvat sukulaisuus- ja ystävyys-suhteet:

Tämä joppaushommahan oli aika yleistä täällä jokivarrella. Sitä ei pietty ies niinku laittomana. Sitä ei pietty rikoksena ollenkaan. Silloin moniki sillä lailla, että se haki sen pienen määrän tavaraa sieltä Ruottista. Sitten oli tietenkin niitä, jotka sillä halusi rahastaa ja. Ja kävi vielä sillä lailla, että minä joppasin vaimonkin sieltä. Eliikkä minun vaimo on Ruotsista. (TYKL 2117.)

Vuosikymmenten aikana joppaus muuttui vähitellen rikoksesta, jota tosin paikallisesti ei rikoksena pidetty, osaksi paikallista ja alueellista kulttuuriperintöä, joka tuotteistettiin. Osa joppauspaikoista ja jopatuista tuotteista on säilynyt paikkojen nimissä, nostalgiset ja heroiset joppaustarinat ovat puolestaan päätyneet kirjoiksi, lauluiksi ja vuonna 2005 jopa oopperaksi. Tarinat kiinnostivat ihmisiä ja niistä saattoi vihdoinkin puhua julkisesti (ks. esim. Lanki 2005). Itse ”joppaus” tulee ruotsinkielen sanasta *jobba*, ’tehdä työtä, urakoida, keintotella, huijata’. Sen synonyyminä käytettiin sanaa ”kulanssi” tai ”kulassi”.⁷ Joppaus paikallisena ja alueellisena erikoisuutena pystyttiin tuotteistamaan ja mobilisoimaan uuteen tarkoitukseen, korostamaan alueen imagoa, rakentamaan identiteettiä tai hyödyntämään sitä taloudellisesti esimerkiksi matkailuelinkeinossa. Tämä ei ole mitenkään ainutkertaista, sillä vastaavaa tapahtuu kaikkialla, erityisesti Euroopan reuna-alueilla esimerkiksi EU:n rahoittamina hankkeina.

Joppaus on positiivisena esimerkkinä myös Lapin liiton tuottamassa Lapin luovan toimialan strategiassa vuosille 2008–2013, jonka mukaan ”monikielisyys” ja ”joppaus” (tavaroiden ja palveluiden vaihto) ovat edelleenkin osa rajatonta elämää sekä alueen rajattomuus perusta Kalotin ihmisten yhteisölle.” (Lapin liitto 2008.) Näin joppauksen nähdään luoneen pohjaa ylijärjestyksen integraation onnistumiselle ja laajemmalle ylijärjestykselle yhteistyölle Pohjoiskalotin alueella.

Hoidossa, koulussa, opiskelemissa tai työssä rajan toisella puolella

Tarkastelen seuraavaksi Tornion–Haaparannan asukkaiden arkea monipaikkaisuuden näkökulmasta. Monipaikkaisuutta määrittävät tässä toiminnalliset motiivit: ihminen kulkee – tai hänet viedään – säännöllisesti päivähoitoon, kouluun, opiskelemaan, töihin tai asioille rajan toiselle puolelle. Yleisimpiä syitä asiointille ovat ostokset, vapaa-ajan vietto sekä sosiaaliset suhteet. Jätän tässä huomiotta oman maan alueelle sijoittuvan monipaikkaisuuden, joka on myös tullut esille haastatteluissa ja kenttätöissä.

Riippuen työpaikan sijainnista pendelöinti tapahtuu omalla autolla, kävellen tai polkupyörällä. Työmatkaan suhtaudutaan välttämättömänä pahana, eikä kotimaata työn takia tarvitse vaihtaa. Kauempana sijaitseviin työpaikkoihin saattoi kulkea myös kimpakyydillä:

(– –) Olis siellä ollu asuntoja, mut ei se niin sillai, ku täältä oli kuitenkin mahdollisuus kulkea ja Haaparannalta oli ja sitten Suomen puoleltakin oli kulkijoita, ni et porukalla kulettiin, ni ainoahan se oli et olihan se nelkytkuus kilometriä yhteen suuntaan ni vähän. (– –) Ja niin tuo illalla Suomen aikaan viieltä loppu

⁷ *Kulassi, kulanssi* -sana tulee *Uuden sivistyssanakirjan* mukaan *gulassista*, joka on unkarilainen paprikalla maustettu liharuoka (unk. *gulyás*). Nimitystä oli käytetty jo 1. maailmansodan aikana sotajoukkojen ruoan hankinnoilla rikastuneesta henkilöstä, ”gulassiparonista”. Professori Pekka Leimu huomautti minulle ystävällisesti tästä yksityiskohdasta. Ks. *Nyky-suomen sanakirja 1 A-I*.

työt, ni sitte ku tuli koti ja söi, ni eihän sitä paljo jaksanu, viel ku istu siinä lämpimäsä autosa vähän aikaa. (Kenttätyöt 2010 EE.)

Kaupungista toiseen liikkuvat eivät noteeraa rajaa eivätkä vaihtuvia paikkoja omassa rytmissään, sillä kun raja ylitetään useasti, sitä ei huomaa eikä siihen kiinnitä huomiota. Raja häipyy, vaikka esimerkiksi hallinnolliset seikat (erot maiden käytäntöjen välillä) voivat sitä vahvistaa. Kulkuvälineitä ja reittejä voidaan vaihtaa vuodenajan ja työkiireiden mukaan.

Haastateltavissani on henkilöitä, jotka asuvat ja työskentelevät samalla paikkakunnalla, mutta työtehtävät vievät heidät säännöllisesti rajan yli, toiset viikoittain, toiset harvemmin. Virtuaalisesti tai puhelimen kautta rajan toisella puolella käydään useammin. Esimerkiksi runsaat 20 vuotta säännöllistä yhteistyötä tehneet kaupunkien kulttuuritoimistot järjestävät yhdessä tapahtumia rajan molemmin puolin. Vuosikymmenten kokemuksella rajasta johtuvat erot pyritään häivyttämään esimerkiksi tiedottamalla tarkkaan rajalla olevasta tunnin aikaerosta, joka paikkakuntalaisille on tiedossa, mutta jota kauempaa tulleet esiintyjät ja vieraat eivät tunne.

Rajan asukkaat voivat käyttää lastenhoito- ja koulupalveluita toisessa maassa. Regionautit tuntevat hyvin molempien maiden järjestelmät, ja paremman sosiaaliturvan vuoksi voidaan myös vaihtaa maata:

No mie oletan, että Ruottissa on ollu paremmin tämä sosiaaliturva ko Suomessa ja siellä on ollu sosiaaliedut on ollu parempia. Siel on ollu edullisemmat asunnot ko täällä. (– –) Ja yhä edelleenkin on, yhä edelleenki on esimerkiksi koulun käynti, niin Suomessahan ei tueta esimerkiksi lukiota ja sen jälkeistä opiskelua, ni valtiohan ei maksa, ni Ruotsin puolella maksaa ja maksaa siitä vielä kaikki koulukirjat ja maksaa sitten vielä rahana että sie opiskelet. (Kenttätyöt 2010 EE.)

Tornion kouluissa kulkee oppilaita Haaparannan puolelta ja Tornioista puolestaan koululaisia yhteisessä kielikoulussa. Suomalaisvanhempien Ruotsissa syntynyt lapsi kävi lukion Torniossa. Koulun hän valitsi nimenomaan tason vuoksi, sillä hän koki, ettei olisi saanut Ruotsissa tarpeeksi hyvää koulutusta lukiossa. Ruotsin valtio maksoi lukio-opinnot, jonka jälkeen piti valita jatko-opinnot, jotka nekin hän suorittaa Suomessa:

(– –) Itsestään selvää mennä Suomeen opiskelemaan, en halua enää Ruottiin muuttaa, tuli taas se pinnallinen olo, jonkinlainen Ruottin viha. Kuulostaa hirveältä, mutta tuntuu hullulta muuttaa Luuleoon, koska on asunut niin lähellä Suomen rajaa eikä se [Haaparanta] ole ollut kovin Ruotsia. Olin vaihdossa Lundissa, siellä oli tosi mukavaa, Tukholman kohdalla vaihtu, viihdyin hyvin, oli niin eurooppalaista. (Kenttätyöt 2009 AA.)

Tulevaisuuden työpaikan suhteen haastateltu on joustava. Ruotsinkielen opettajana hän arvelee löytävänsä tulevaisuudessa hyvin töitä ja näkee myös Ruotsin mahdollisena paikkana. Hän, kuten muut rajan useita kertoja päivässä ylittäneet, kertoi, että varsinkin

kouluaikana raja oli häilyvä. Nyt muualla asuessa rajasta on tullut hänelle selkeämpi kuin lukioaikana. (Kenttätö 2009 AA.)

Asiointi ja vapaa-ajan verkostot

Eri valuuttakurssien kurssivaihtelut ja -heilahtelut ja niiden vaikutukset hintoihin ovat kuuluneet rajalla asuvien arkeen. He ovat tottuneet käyttämään molempien maiden tarjontaa ja valuuttakurssien vaihtelua hyväkseen. Tämä on osa regionauttien paikallista erikoisosaamista, paikallista ”rajatietoa”. Ostosten suunta saattoi dramaattisimmillaan vaihtua yhdessä yössä toisen maan devalvoidessa valuuttansa. 1970–1980-luvuilla Haaparannalle tehtiin ”rasvaretkiä”, sillä esimerkiksi voi ja margariini sekä sokeri olivat silloin huomattavasti halvempia kuin Suomessa. Ruotsalaiset puolestaan kävivät ostamassa esimerkiksi lihatuotteita Suomesta. Tällöin taloudelliset seikat olivat ratkaisevia. (Ruotsala 2010, 403–405.)

Ostoksilla rajan toisella puolella käynti on toimintaa, joka tekee monista torniolaisista tai haaparantalaisista monipaikkaisia ainakin hetkeksi. Ostoksilla tai asioilla voidaan käydä useita kertoja viikossa. Erään haastateltavan lapsuudenkodissa käytiin kerran kahdessa viikossa ruokaostoksilla Haaparannalla, koska siellä tietyt elintarvikkeet olivat edullisempia. Tällä hetkellä hän asuu Ruotsissa, mutta käy työssä Suomen puolella. Suomessa ei hänen perheellään ole tarvetta ruokaostoksille, sillä asuinpaikasta saa kaikkea mitä haluaa. Suomalaista leipää saa Haaparannalta, ja se on siellä halvempaa kuin Suomessa:

Olin yhdessä tilaisuudessa, jossa oli eläkeläisiä, jotka asuvat Haaparannalla ja ne sanoivat, että se maksaa niin ja niin monta kruunua vähemmän siellä. Olivat niin hintatietoisia. (– –) Kun Suomessa oli halpaa, ostin leikkeitä ja vihanneksia. (Kenttätö 2009 MF.)

Hänen mukaansa ruoassa ei ole suuria eroavaisuuksia, esimerkiksi makueroja, Suomen ja Ruotsin välillä. Suomesta tuttuja elintarvikkeita saa haastateltavien mukaan Ruotsista, ja vastaavasti ruotsalaisia saa nykyään Suomen puolen kaupoista. Toisaalta useissa haastatteluissa nousi esille se, että toisen maan kaupoista etsitään nykyään pikemminkin uusia makuja kuin halvempia hintoja. Toki ostoksilla haetaan myös edullisia hintoja. (Ruotsala 2010, 405–406.)

Ruoan lisäksi jokseenkin mitä tahansa voidaan hakea rajan toiselta puolelta. Kun Haaparannalta puuttuvat aikuisten naisten vaateliikkeet, ostoksilla käydään Torniossa. Retkivaatteet ja -varusteet ostetaan puolestaan Ruotsin puolen tehtaanmyymälöistä. Paikalliset asukkaat osaavat vaihdella ostospaikkoja valikoimien, hintojen ja valuuttakurssien mukaan. He myös osaavat löytää itselleen sopivat kampaamo- ja optikkopalvelut. Eräs ruotsinkielinen haastateltava on käynyt Torniossa parturissa kymmenen vuosien ajan, vaikka hän ei osaa suomea eikä hänen vakioparturinsa osaa ruotsia siitä huolimatta, että on asunut Haaparannalla kymmeniä vuosia. (Kenttätö 2010 AE; 2010 BS.) Tällä

suomenkielisellä parturilla on runsaasti täysin ruotsinkielisiä asiakkaita, vaikka Haaparannalla olisi mahdollisuus saada parturipalvelut omalla äidinkielellä.

Yksi tärkeä monipaikkaisuuden toimintamuoto on vapaa-ajan vietto. Tansseihin, elokuvaan, näyttelyihin, konsertteihin ja ravintolaan tullaan rajan toiselle puolelle. Myös omankielistä kirjallisuutta haetaan toisen kaupungin kirjastosta. Monipaikkaisuus näkyy esimerkiksi autojen rekisterikilvistä, kuten eräs haastateltava oli havainnoinut:

Niin, sitte tuota varsinki niinkö nämä naiset, jotka oli avioliittoon, ni nehän on melkein kaikki tässä rajan pinnasa. Täsäkihän nyt sitten liikkuu, sitten kun ne käy täällä kotona, ni näitä ruottalaisia autoja ni mennee. Ja niit on huviloitaki tässä ja rakentanneet niitten kotipaikoille ja tuolla ku tuos on saaria, niin sieltä on usseista ni useampia ni. (Kenttätyöt 2010 EE.)

Monipaikkaisuus on useilla toisessa valtiossa asuvilla virtuaalista, sillä televisio-ohjelmat ja Internet ovat saatavilla asuinpaikasta riippumatta. Kauempana rajasta työssä käyvät omistavat sekä suomalaisen että ruotsalaisen matkapuhelinliittymän. Internet- ja puhelinverkot ulottuvat kauaksi rajan toiselle puolelle. Asuessani kesällä 2010 Haaparannalla kenttätöissä ollessani pystyin majapaikassa käyttämään koko ajan suomalaista mobiililaajakaistaa ja suurimmaksi osaksi matkapuhelin pysyi suomalaisessa verkossa. Tämä kokemus häivytti entisestään rajan ja eriytyneiden paikkojen tuntua. Eri valuuttojen merkityksen taas poisti luottokortti, jota paikallisetkin käyttävät halutessaan hyödyntää valuuttakurssien eron tarvitsematta kiinnittää siihen suurempaa huomiota.

Kotimaan kaipuu vai taloudelliset realiteetit?

Tornionlaaksossa rajan toiselle puolelle muutto on ollut arkipäiväistä. Sinne on muutettu työn lisäksi myös paremman asunnon, puolison, lapselle löytyneen päivähoitopaikan tai parempien sosiaalisten etuisuuksien vuoksi. (Kenttätyöt 2008, 2010.) Suoraan Suomesta muuttavien lisäksi Haaparanta on houkutellut runsaasti ruotsinsuomalaisia paluumuuttajia. Siitä onkin muodostunut suosittu asuinpaikka ruotsinsuomalaisille eläkeläisille, joista osa on säilyttänyt Suomen kansalaisuuden ja osa puolestaan on Ruotsin kansalaisia. Asuinpaikan valintaan ovat vaikuttaneet monet, osin yksilöllisetkin tekijät. Monet eläkeläisistä paluumuuttajista valitsivat paikkakunnan juuri sen sijainnin – lähellä Suomea – ja kielen perusteella, sillä Haaparannalla tulee toimeen suomen kielellä ja rajan takana on lisää suomenkielisiä palveluja.

Hämeestä Etelä-Ruotsiin miehen ja työn perässä muuttanut haastateltava on asunut ja viihtynyt Haaparannalla noin 20 vuotta. Sinne hänet toi Lapista kotoisin ollut puoliso, joka eläkkeelle päästyään halusi muuttaa lähelle synnyinseutuaan, jonne hän oli rakentanut mökin. Mökkimatkan lyhenemisen lisäksi pariskunta halusi nauttia Ruotsissa ansaitusta eläkkeestä, mikä mahdollisessa Suomeen muutossa olisi pienentynyt. Haastateltavalla itsellään ei puolison lisäksi ollut muita henkilökohtaisia siteitä pohjoiseen. Puolison kuoleman jälkeenkin hän on jäänyt paikkakunnalle, sillä ”minnepä sitä kotoaan lähtee

tässä iässä. Hyvin olen täällä viihtynyt.” Iän karttuessa mökkimatkojen hankaluus ilman autoa ja mökin vaatimaton varustelu eivät ole häntä estäneet viettämästä kesäänsä ”rakkaassa mökissä”. (Kenttätyöt 2010 AS.)

Ruotsinsuomalaisista paluumuuttajista tehdyn tutkielman perusteella Haaparannalle muuttaneiden eläkeläisten tärkeinä motiiveina taloudellisten (eläkkeen verotus) ja käytännön seikkojen lisäksi oli kaipausta kotiseudulle tai sen läheisyyteen. (Saarivuori 2006, 103.) Muita syitä olivat sukulaiset ja erilaisten verkostojen merkitys. Useilla paluumuuttajilla omat vanhemmat olivat siinä iässä, että tarvitsivat hoitoa ja huolenpitoa, joten he jakavat aikansa eri paikkojen välillä.

Kielitaidottoman tai huonosti ruotsia osaavan muuttopäätökseen on kotimaan kaipuun ja taloudellisten seikkojen lisäksi vaikuttanut myös huoli omasta vanhuudesta. Kuten haastatteleman eläkeläisrouva sanoi, vähäinen ruotsinkieli rapisee, kun sitä ei kotona tarvitse. Jos joutuu sairaalaan tai vanhainkotiin, niin ummikkona on raskasta olla, kun ei ymmärrä eikä itse tule ymmärrettyksi. (Kenttätyöt 2010 AS.)

Marjukka Saarivuoren (2006, 109) tekemässä tutkielmassa tuli esille, miten monet Haaparannalle palanneista olivat kotoisin rajaseudulta, joskin Suomen puolelta. Vaikka he olivat etelämpänä Ruotsissa viihtyneet hyvin, Haaparannalle palatessa oltiin lähempänä kotia, jossa oli helpompi pistäytyä. Saarivuoren (2006, 121) mukaan juuri rajaseudulta kotoisin olleet olivat tyytyväisempiä paluumuuttoon, ja tämän hän arveli johtuneen juurille paluun tunteesta. Heillä oli valmiina kontaktit ja he pystyivät hyödyntämään helposti myös ylijarjaisia alueita.

Haastateltavissani⁸ ja heidän perheissään on myös runsaasti työikäisiä ruotsinsuomalaisia, jotka ovat muuttaneet esimerkiksi Etelä-Ruotsista, Tukholman seudulta tai Luulajasta Haaparannalle uuden työn perässä. Osa heistä on hakenut tarkoituksella töitä lähempää rajaa, ja osa taas on tarttunut tilaisuuteen, kun hyvä työpaikka on auennut. Usein näissä haastavissa työpaikoissa on tarvittu hyvää suomen kieltä. Näin Etelä-Ruotsissa uraunonut haastateltava sanoi:

Tämä paikka oli auki ja laitoin paperit. Ne hyväksyivät palkkatoiveen ja tässä olen. Voisin olla muuallakin. Jos haasteellinen projekti tulee eteen niin haen, ja jos se on tarkoitus, että se on minulle tarkoitettu, niin sitten menen. En tiedä vielä, jos eteen tulee, niin lähdän kyllä. (Kenttätyöt 2010 EEN.)

Haastateltu on viihtynyt hyvin haasteellisessa työssään mutta näkee, että tulevaisuus voi olla myös muualla Euroopassa, Ruotsin ja Suomen ulkopuolella. Arkipäiväisessä työssään hänellä on kontakteja Tornion puolelle, ja osa työtehtävistä on sen luonteisia, että hän suorittaa ne Torniossa.

Erään haastatteleman nuoren suomalaisen vanhemmat muuttivat Haaparannalle juuri työn perässä. Perheenisä sai töitä Suomesta, mutta asuinpaikaksi valittiin Haaparanta,

8 Olen hankkinut haastateltaviani myös lumipallomenetelmällä, ts. haastateltavat ehdottavat heidän mielestään sopivia haastateltavia.

koska oli ”helpompi jäädä sinne kuin tulla tänne Suomeen, lääkehommia sun muita fiksaamaan, helpompi just tämän vuoksi. (– –) Eläke-etujen takia asuvat siellä jatkossakin.” (Kenttätöyt 2009 AA.) Monissa arjen asioissa perheessä käytettiin Tornion palveluita hyväksi, ja haastateltavani siirtyikin myöhemmin opiskelemaan Tornion lukioon.

Regionautin paikat

Kenttätöitteni perusteella tornionlaaksolaiset käyttävät sujuvasti ja asiantuntevasti rajan molempia puolia hyväkseen, sukkuloivat eri paikkojen välillä koulun, työn, vapaa-ajan tai sosiaalisten verkostojen vuoksi. Monille asuinpaikan tai työn valinnassa ratkaiseva ei ole maa vaan muut tekijät. He ovat myös tottuneet käyttämään kahta kukkaroa ja kahta aikaa, joskin tunnin aikaero voi aiheuttaa ylimääräistä järjestelyä ja hankaluuksia arkeen. Eräs haastattelemani Haaparannalla asuva äiti kertoi, miten raskasta lapselle on, kun tämä on vietävä Ruotsiin päivähoitoon liian varhain aamuisin, jotta hän ehtii kello kahdeksaksi kouluun Kemiin. Näin lapsen päivä hoitopaikassa alkaa jo reilusti ennen klo 7 Ruotsin aikaa. Päinvastainen kokemus on Suomessa asuvan ja Ruotsissa koulua käyneen lapsen vanhemmalta:

Yks arkipäivän kysymys siitä lapsen koulunkäynnistä, ku hän on hyvinki, niinku lapset yleensä on monetki, aamu-unisia, mutku se tällä puolella [haastattelu tehtiin Haaparannalla] alko tuntia myöhemmin, ni se oli iso asia, poika jakso paljon paremmin lähtee kouluun. (Kenttätöyt 2010 HA.)

Alussa käyttämäni esimerkki jääkiekon maailmanmestaruuskilpailuista kertoo kuitenkin sen, että monipaikkaista elämää eläville ei ole suinkaan aivan yhdentekevää, keitä ollaan ja keitä kannatetaan. Työssä, koulussa ja vapaa-ajan harrastuksissa tai ostoksilla voidaan käydä vieraan valtion alueella, mutta urheilukilpailuissa otetaan omat kansalliset symbolit kuten lippu käyttöön. Niissä halutaan erottua toisista:

Sehän on [Ruotsi] verivihollinen siinä mielessä. Niin hyvässä kuin pahassa, sehän on vähän sillai. Siin on semmonen ylimääräinen lataus varmastikki ja mielenkiinto. Ja varsinki tässä rajan pinnassa, ehkä joku tuol ei ossaa ajatella-kaan sitä, mut se tässä rajan pinnassa on se Ruotti niin tuossa suhteessa aivan sama kuka voitais, ku ei Ruotti voita. (Kenttätöyt 2010 TY.)

Olen tarkastellut tässä yli valtakunnan rajan ulottuvaa monipaikkaisuutta. Raja määrittää edelleen vahvasti Tornion–Haaparannan asukkaiden – tai koko Tornionlaakson – taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia suhteita. Se näkyy ihmisten arjessa, ja sitä voidaan pitää eräänlaisena arkisena nationalismina (ks. Billig 1995). Jos monipaikkaisuutta haluaa tarkastella sukupolvittain, niin esimerkkini Tornionista ja Haaparannalta tukevat Eeva-Kaisa Prokkolan (2008) näkemyksiä siitä, että nuorempien ihmisten kokemukset ja kertomukset rajasta ja toimiminen yli rajan kuuluvat arkisiin rutiineihin, kun taas vanhempien

sukupolvien kokemukset sota- ja jälleenrakennusajasta sekä työvuosista etelässä vaikuttavat heidän suhtautumiseensa. Rajaseudun asukkaiden, regionauttien, arki on yllirajaista ja monipaikkaista. Samalla se on myös moniäänistä ja monivivahteista, ja tunnesiteillä on siinä tärkeä merkitys.

LÄHDELUETTELO

Kenttätöaineisto:

Turun yliopisto, kansatiede, TYKL-arkisto:

TYKL/kk/2093–2104

TYKL/kk/2105–2117

– Kenttätöaineisto (2008, 2009 ja 2010) on tekijän hallussa.

Sähköinen aineisto:

<http://www.youtube.com/watch?v=NuoTnjyJGc>

<http://www.youtube.com/watch?v=-wTu9HTSMbQ&feature=related>

Haparanda stad, Minuriteettikieliohjelma 2010. Löytyy sekä meänkielillä että ruotsiksi Haaparannan kaupungin sivustolta: ks. http://www.haparanda.se/download/18.607876301286110331280004185/MINURITEETTIKIELIOHJELMA_2010.pdf. Luettu 5.6.2011.

SCB Statistiska centralbyrå Sverige, ks. <http://www.scb.se/>

Aftonbladet

Expressen

Yle-Peräpohjola

Suomi24 Tornio -keskusteluryhmä.

– Näiden neljän maailmanmestaruutta koskeneet Internet-keskustelut sekä Internetissä julkaistut uutiset olen tallettanut joko tiedostoina tai printteinä ajalta 15.–18.5.2011.

KIRJALLISUUS

ANDERSSON, BENEDICT 1983: *Imagined communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London.

APPADURAI, ARJAN 2003: *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press, Minneapolis & London.

AROLA, LAURA 2006. Asenteellista menoa – tornionlaaksolaiset nuoret ja vähemmistökieli. OLGA HAURINEN & HELENA SULKALA (toim.): *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinvirran rantaan*, 15–29. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos, Oulu.

BECKER, FRANZISKA 2004: Schrumpfende Stadt, Ortsbezogenheit und Imagination. Transformationsprozesse in einer ostdeutschen Grenzstadt. *Volkskunde in Sachsen*, 16, 9–40.

BILLIG, MICHAEL 1995: *Banal nationalism*. Sage, London.

BLADH, GABRIEL & KUVAJA, CHRISTER 2006: Yhdestä valtakunnasta kahdeksi kansallisvaltioksi. GUNNAR BLADH & CHRISTER KUVAJA (toim.): *Kahden puolen pohjanlahtea 1. Ihmisiä, yhteisöjä ja aatteita Ruotsissa ja Suomessa 1500-luvulta 1900-luvulle*, 12–51. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

FINGERROOS, OUTI 2010: *Karjala utopiana*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

FJÄLLSTRÖM, MAIRE 2001: Ruotsin Torniolaakson meänkielinen vähemmistö – murteesta kieleksi. *Tor-*

niolaakson vuosikirja 2001, 82–96.

- GUPTA, AKHIL & FERGUSON, JAMES 2002: "Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference". JONATHAN XAVIER INDA & RENATO ROSALDO (eds.): *The Anthropology of Globalization. A Reader*, 65–80. Blackwell Publishers Ltd., Oxford.
- HAKAMIES, PEKKA (ed.) 2005: *Moving in the USSR: western anomalies and northern wilderness*. Studia Fennica Folkloristica. Finnish Literature Society, Helsinki.
- HANNERZ, ULF 1992: *Cultural Complexity*. Columbia University Press, New York.
- 1996: *Transnational connections: culture, people, places*. Routledge, London & New York.
- 1998: Transnational Research. H. RUSSEL BERNARD (ed.): *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, 235–255. Altamira Press, London.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere.
- HAUKKALA, TERESA (toim.) 2011: *Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus*. Sitran selvityksiä 14. Sitra, Helsinki.
- HIILIVIRTA, KAIJA 1996: Kaksi pientä pakolaista. *Sota ja evakointi Pohjoiskalotilla 1944–1945. Krig og evakuering på Nordkalotten 1944–1945*, 43–56. Rajakuntien kulttuuriyhteistyön työryhmä, Rovaniemi.
- HÄKLI, JOUNI 2009: Boundaries of Trust: Building a Transnational Space in Haparanda-Tornio. JOUNI HÄKLI & CLAUDIO MINCA (eds.): *Social Capital and Urban Networks of Trust*, 205–231. Ashgate, London.
- HÄYRYNEN, MAUNU 2006: Rajoja tilassa ja ajassa. *Alue ja ympäristö* 2/06, 1–2.
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA 2008: Identiteettipoliittista rajankäyntiä: muistot evakko- ja sotalasten paikatunteen rakentajina. *Terra* 120: 3, 169–182.
- LANKI, SUSANNA 2005: *Joppaus kulttuurisena ilmiönä. Matkailullinen näkökulma paikalliskulttuuriin ja sen tuotteistamiseen*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kansatiede, Turku.
- LAPIN LIITTO 2008: *Lapin luovan toimialan strategia 2008–2013*. Lapin liitto, Rovaniemi.
- LARSEN, THOMAS 2011: Sulkeutuvatko Tanskan rajapuomit? *Analysnorden*, <http://www.norden.org/fi/analys-norden/teemat/pohjoismaiden-liikenne>.
- LISZA, JÓSEF 2003: *Zwischen den Karpaten und der Ungarischen Tiefebene. Volkskunde der Ungarn in der Slowakei*. Passauer Studien zur Volkskunde. Lehrstuhl für Volkskunde der Universität Passau, Passau.
- LOZOVIK, PETR (Hg.) 2009: *Grenzegebiet als Forschungsfeld. Aspekte der ethnografischen und kulturhistorischen Erforschung des Grenzlandes*. Leipziger Universitätsverlag, Leipzig.
- LOW, SETHA M. & LAWRENCE-ZÜÑIGA, DENISE (eds.) 2003: *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*. Blackwell Publishing, Oxford.
- LUNDEN, THOMAS & ZALAMANS, DENNIS 2002: Local co-operation, ethnic diversity and state territoriality – the Case of Haparanda and Tornio on the Sweden-Finland border. *GeoJournal* 54, 33–42.
- LÄHTEENMÄKI, MARIA 2004: *Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- LÖFGREN, ORVAR 2008: Regionauts: The Transformation of Cross-Border Regions in Scandinavia. *European Urban and Regional Studies* 15:3, 195–209.
- MARCUS, GEORG E. 1986: Contemporary problem of ethnography in the modern world system. JAMES CLIFFORD & GEORG E. MARCUS (eds.): *Writing Culture*, 165–193. University of California Press, Berkeley.
- MASSEY, DOREEN 1998: *Space, place and gender*. Polity Press, Cambridge.
- 2003: Paikan käsitteellistäminen. MIKKO LEHTONEN & OLLI LÖYTTY (toim.): *Erilaisuus*, 51–84. Vastapaino, Tampere.
- 2008: *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.
- Nykysuomen sanakirja 1 A–I* 1992. WSOY, Helsinki.
- NOUSIAINEN, RITVA 2011: Provincia Bothniensis – Haparanda-Tornio – Ainutlaatuinen kaksoiskaupunki. *Torniolaakson vuosikirja 2008–2010*, 433–450. Torniolaakson Neuvosto & Torniolaakson maakuntamuseo, Haparanda & Tornio.
- O'DELL, TOM 2003: Öresund and the Regionauts. *European Studies* 19, 31–53.

- 2010: Regionauternas ankomst. Rutinmässig rörlighet och hemkänslor. ORVAR LÖFGREN & FREDRIK NILSSON (red.): *Regionauterna – Öresundsregionen från vision till vardag*, 49–66. Makadam, Göteborg & Stockholm.
- PAASI, ANSSI 1986: *On the border of the western and eastern worlds: the emergence of the utopia of the Värtsilä community in Eastern Finland*. Joensuu yliopisto, Joensuu.
- PAASI, ANSSI & PROKKOLA, EEVA-KAISA 2010: Territorial dynamics, cross-border work and everyday life in the Finnish-Swedish border area. *Space and Polity* Vol 15, 13–29.
- PROKKOLA, EEVA-KAISA 2005: Torniolaakso arjen paikkana – kertomuksia Suomen ja Ruotsin rajalta. *Terra* 117:3, 177–188.
- 2008: *Making bridges, removing barriers: Cross-border cooperation, regionalization and identity at the Finnish-Swedish border*. Nordia Geographical Publications 37:3, 2008.
- ROLSHOVEN, JOHANNA 2003: „Von der Kulturraum- zur Raumkulturforschung“. *Zeitschrift für Volkskunde* 99, 189–213.
- 2007: The Temptations of the Provisional. Multilocality as a Way of Life. *Ethnologia Europaea* 37:1–2, 17–25.
- 2008: Kultur-Bewegungen: Multilokalität als Lebensweise in der Spätmoderne. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* LXIII: 112.
- RUNTTI, SUSANNA 1994: *Naapuriiin evakkoon*. Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto, Helsinki.
- RUOTSALA, HELENA 2009: From Crime to Cultural Heritage. Cross-border Activities and Relationships in the Tornio River Valley. *Anthropological Journal of European Cultures* Vol 18 (1), 20–49.
- 2010. ”On se muutaki ku Ikea”. Ylirajaisten käytänteiden ja kulttuuriperinnön jäljillä Tornio-Haaparannan kaksoiskaupungissa. *Torniolaakson vuosikirja 2008–2010*, 396–414. Torniolaakson Neuvosto & Torniolaakson maakuntamuseo, Haparanda & Tornio.
- SAARIVUORI, MARJUKKA 2006: *Kahden kulttuurin välissä: paluumuuttotutkimus ruotsinsuomalaisista eläkeläisistä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, kansatiede, Turku.
- TALVE, ILMAR 1979: *Suomen kansankulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- TEERIJOKI, ILKKA 2008: *Tornion historia 2, 1808–1918*. Tornion kaupunki, Tornio.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WILLE, CHRISTIAN 2008: Zum Modell des transnationalen sozialen Raums im Kontext von Grenzregionen. Theoretisch-konzeptionelle Überlegungen am Beispiel des Grenzgängerwesens. *Europa 2. Regional* 16 (2008) 1, 22–3.

HELENA RUOTSALA: *Two watches and two wallets: transnationalism and multilocality in everyday life in the twin-city of Tornio–Haparanda*

The article focuses on the narratives and experiences of transnationalism and multilocality in the twin cities of Tornio-Haparanda, situated in the cross-border region of the Tornio River Valley between Finland and Sweden. The Tornio River Valley was divided after the Finnish War of 1809; until then people spoke the same language and shared the same culture and religion. Borders (according to Massey 1995, 67–68) are tools for organising social space and part of a process wherein places and their identities are produced.

Today, the Tornio River Valley area is a frontier district, where political – or national – boundaries do not coincide with cultural or linguistic ones. The multi-ethnic border zone of the Tornio River Valley is a vital area for the hybridisation of cultures as well as for the study of power relations and everyday activities. In my ongoing research I am more interested in everyday transnationalism, as it is experienced

by the town dwellers. For people living in border regions, the spatial dimension is always present. What use they make of the border area depends, besides their own interests and skills, on the political systems of the border states. The two towns studied here demonstrate various forms of co-operation, in different sectors.

In the article I focus on how local people use this cross-border region, from a perspective of multilocality and transnationalism. The basis for contemporary multilocality in this area is defined in terms of a shared past, a common language (Finnish) and a common culture. Forms of multilocality include for example day-care, school, work, shopping, hobbies, leisure activities and social networks. In addition to economic and social factors, multilocality is characterized here by deep emotional ties to the home area.

Helena Ruotsala
helena.ruotsala@utu.fi
Kansatiede, 20014 Turun yliopisto